

Knoppsvane *Cygnus olor*

Global utbredelse

Knoppsvana har en vid, men fragmentert utbredelse i den palearktiske region. I Europa finnes de største forekomstene på De britiske øyer, Sentral-Europa, sørlige deler av Skandinavia og i Østersjø-området. Knoppsvana opptrer som hekkefugl både i kystområder og kontinentale strøk.

Norsk utbredelse og habitatvalg

Knoppsvana er på grunn av sin størrelse og sitt levevis meget lett å registrere og påvise som hekkefugl. En må derfor anta at kartet gir et korrekt bilde av utbredelsen. Arten har sin hovedutbredelse i kyst- og lavlandsområder fra svenskegrensa til Karmøy i Rogaland. Dessuten hekker den sparsomt i Oppland og Hedmark. Nordligste hekkelokalitet er Lomnessjøen i Rendalen, Hedmark (hekking i 1991 — ikke markert på kartet).

Bortsett fra enkelte individer utsatt i parker (f. eks. i Bergen og Kristiansund N) foreligger det relativt få observasjoner av knoppsvane utenom hekkeområdene. Enkeltindivider og småflokker er imidlertid sett helt nord til Finnmark. Eksempelvis har antall vår- og sommerobservasjoner av knoppsvane flere steder på kysten av Troms og Finnmark økt på 1980-tallet (K.-B. Strann & B. Frantzen pers. medd.). Disse fuglene kommer sannsynligvis fra Østersjø-området.

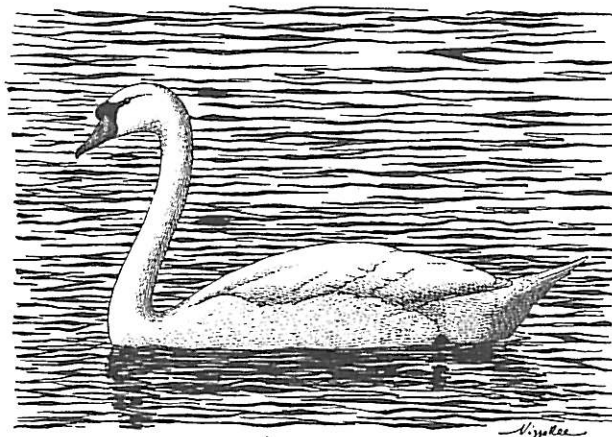
Knoppsvanas optimale hekkehabitat er grunne, næringsrike innsjøer og vatn med velutviklet vegetasjon. Økt forurensning av våtmarksområder i lavlandet i Sør-Norge de seneste tiårene har derfor gitt knoppsvana bedre levekår og ekspansjonsmuligheter. Enkelte steder langs kysten hekker knoppsvana også vanlig i typiske brakkvannslokalteter, spesielt i skjermete vik og bukter. I områder med tett hekkebestand og mangel på gode hekkeplasser, finnes den også hekkende på øyer med lite vegetasjon helt ute i skjærgården. I Norge er dette særlig framtrædende i Aust-Agder (Frøstrup 1989) og Østfold (Haga & Hanssen 1983).

Bestandsstørrelse og bestandsutvikling

Mens de østlige knoppsvanebestandene regnes som udiskutabelt ville, har knoppsvanas status i Vest-Europa vært gjenstand for mye diskusjon. Knoppsvana ble innført til flere land i Sentral- og Vest-Europa, særlig på 1600- og 1700-tallet, men det er først på 1900-tallet at arten har spredt seg og økt vesentlig i antall (Cramp & Simmons 1977).

Fra Norge foreligger bare 3 observasjoner av «ville» knoppsvaner før 1900 (Haftorn 1971). Det første norske hekkefunnet ble gjort i Sandnes i Rogaland i 1926 (Herredsvela 1985) og det andre i Fredrikstad i Østfold i 1937 (Haftorn 1971).

Rundt 1970 var knoppsvana påvist hekkende i 5 fylker, men bestanden var neppe større enn 25-30 par (Haftorn 1971, Haga & Hanssen 1983, Herredsvela 1985). De siste 20 årene, og spesielt etter 1980, har det vært en meget sterk vekst i den norske hekkebe-

standen. Frøstrup (1981) angir 100-150 par, mens Haga & Hanssen (1983) opererer med et anslag på 200-250 par i 1983.

Data samlet inn under Atlas-arbeidet viser at den norske hekkebestanden i 1991 var på 445-460 par. Tyngdepunktet ligger i Oslofjord-området samt kysten av Telemark og Aust-Agder. Østfold er i en klasse for seg med 130-140 par, fulgt av Aust-Agder med 75. For øvrig har både Vestfold, Telemark og Rogaland rundt 50 par hver. Knoppsvana er fortsatt i ekspansjon over størstedelen av utbredelsesområdet.

Hekkebiologi

Tidspunkt for ankomst til hekkeplassene og hekkestart varierer en del i ulike deler av landet og er sterkt avhengig av isforholdene. På de mest gunstige lokalitetene kan fuglene i milde vintre holde seg på hekkeplassen hele vinteren, og reirbyggingen kan starte allerede i mars. Det vanligste er imidlertid at dette skjer i april med påfølgende egglegging i slutten av april/begynnelsen av mai. Kullstørrelsen varierer mye (1-11 egg) alt etter næringsforholdene og fuglens alder. 5-7 egg synes å være mest vanlig (Herredsvela 1985, Frøstrup 1989).

Rugetiden er ca. 35 døgn (33-38) og hunnen står for mesteparten av rugingen. Ungene er flygedyktige etter 120-150 døgn. På grunn av ungenes lange utviklingstid vil isforholdene på aktuelle hekkelokaliteter være avgjørende for artens videre ekspansjon i Norge.

Trekkforhold

Etablerte hekkefugler holder seg på hekkeplassene i den grad dette er mulig, også utenom hekkesesongen. Ungfugler og voksne, uetablerte knoppsvaner streifer mer omkring. Om sommeren foretar disse bl.a. trekk til egne mytelokaliteter, både i ferskvann og saltvann. Om vinteren vil isforholdene og tilgang på føde, bl.a. i form av «støtteføring», påvirke vandringmønsteret. En del av den norske bestanden trekker også til Danmark og Sør-Sverige om vinteren.

Kjell-Ove Hauge

Knoppsvane *Cygnus olor*

98 ● Konstatert hekking

11 ● Sannsynlig hekking

13 ● Mulig hekking

Detaljeringsgrad: 10 x 10 km

